

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 1 (2017)

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΔΙΔΑΧΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

7^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
15-18 Ιουνίου 2017

**Διερεύνηση των στάσεων νηπιαγωγών,
κοινωνικών λειτουργών και γονέων αναφορικά με
τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών
προσχολικής ηλικίας.**

ΑΣΠΑΣΙΑ ΣΚΟΥΦΟΥ, ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ ΧΑΡΙΤΑΚΗ

doi: [10.12681/edusc.1729](https://doi.org/10.12681/edusc.1729)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΟΥΦΟΥ Α., & ΧΑΡΙΤΑΚΗ Γ. (2019). Διερεύνηση των στάσεων νηπιαγωγών, κοινωνικών λειτουργών και γονέων αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών προσχολικής ηλικίας. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 1, 1232-1253. <https://doi.org/10.12681/edusc.1729>

Διερεύνηση των στάσεων νηπιαγωγών, κοινωνικών λειτουργών και γονέων αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Ασπασία Σκούφου
askoufou@amcstudent.edu.gr
Δρ. Γαρυφαλιά Χαριτάκη
gcharitaki@mitropolitiko.edu.gr

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται με τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Σκοπός της, αποτελεί αφενός η μελέτη των στάσεων των κοινωνικών λειτουργών, των νηπιαγωγών και των γονέων παιδιών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των τελευταίων και αφετέρου η διερεύνηση των πρακτικών, που οι παιδαγωγοί χρησιμοποιούν κατά τη μαθησιακή διαδικασία. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία, στα πλαίσια της έρευνας, θεωρήθηκε κατάλληλη η τριγωνοποίηση της ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου. Ειδικότερα επιλέχθηκε ένα εργαλείο της ποσοτικής προσέγγισης, το ερωτηματολόγιο και ένα εργαλείο της ποιοτικής, η συνέντευξη. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, που προέκυψαν, οι νηπιαγωγοί γνωρίζουν σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών και τα υλοποιούν κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο βαθμό, που το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (Α.Π.Σ), τους το επιτρέπει. Επίσης, οι κοινωνικοί λειτουργοί, έχοντας λάβει την κατάλληλη επιστημονική κατάρτιση, έχουν γνώση των δικαιωμάτων συμμετοχής των παιδιών και τον τρόπο υλοποίησης τους σε οικογενειακό και επαγγελματικό επίπεδο. Από τη συνέντευξη των γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας, προέκυψε ότι γνωρίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό την κατηγορία των συγκεκριμένων δικαιωμάτων και ιδιαίτερα οι γονείς, που ασχολούνται με τον παιδαγωγικό τομέα.

Λέξεις-Κλειδιά: προσχολική αγωγή, δικαιώματα συμμετοχής παιδιών, ανθρώπινα δικαιώματα

Abstract

This paper deals with the participation rights of preschool children. Its purpose is to study the attitudes of social workers, kindergartens and parents of children of this age group on their participation rights and on the other hand, to explore the practices that educators use in the learning process. In order to ensure validity and credibility, the triangulation of the quantitative and qualitative method was considered appropriate in the context of research. In particular, a quantitative approach tool, a questionnaire and a quality tool, the interview was chosen. According to the results, the kindergartens know to a sufficient degree the rights of children's participation and implement them during the educational process to the extent that the curriculum (API) allows them. Also, social workers, having received appropriate scientific training, are aware of the children's participation rights and how they are implemented at family and professional level. From the interview of parents of preschool children, they have shown that they are well aware of the category of specific rights, especially parents, who are involved in the pedagogical field.

Keywords: Pre-school education, children's participation rights, human rights

Εισαγωγή

Αντικείμενο ενασχόλησης της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν οι απόψεις νηπιαγωγών, κοινωνικών λειτουργών και γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των τελευταίων. Τα δικαιώματα συμμετοχής περιλαμβάνονται στη Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (1989) και προάγουν την ενεργητική συμμετοχή τους, στα πλαίσια της ευρύτερης πολιτικής ζωής και μ' αυτό τον τρόπο, προωθούν την καλλιέργεια του σεβασμού απέναντι στον ίδιο τους τον εαυτό. Ειδικότερα τέτοια δικαιώματα είναι η ελευθερία της γνώμης, της σκέψης, του λόγου, της συμμετοχής και της ειρηνικής συνάθροισης για τη λήψη αποφάσεων, που τα αφορούν και τα επηρεάζουν άμεσα (Μιχαλοπούλου, 2014).

Στα πλαίσια οικονομικής αποδυνάμωσης, που βιώνει σήμερα η ελληνική κοινωνία, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη της κατάλληλης αξιοποίησης των πολιτικών δικαιωμάτων. Οι πολίτες καλούνται να τα γνωρίζουν, καθώς αυτά αποτελούν θεσμούς του κράτους και εφαρμόζονται κυρίως στις δημοκρατικές κοινωνίες (Μιχαλοπούλου, 2014). Οι γονείς, οι νηπιαγωγοί και οι κοινωνικοί λειτουργοί

διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση των δικαιωμάτων συμμετοχής των παιδιών σε όλα τα πλαίσια της ζωής τους. Αυτό αιτιολογείται στο ότι τα παιδιά πρέπει να αναπτύσσουν την ενεργητική συμμετοχή από την πρώιμη παιδική ηλικία, στοχεύοντας στην ανάδειξη ενεργών και υπεύθυνων πολιτών, στην ενήλικη ζωή τους. Σύμφωνα με τα παραπάνω, θεωρείται απαραίτητη η διερεύνηση των στάσεων τους και των πρακτικών, που οι παιδαγωγοί χρησιμοποιούν με σκοπό την ανάδειξη των δικαιωμάτων συμμετοχής, καθώς και την ενίσχυση της εφαρμογής τους σε όλα τα περιβάλλοντα μάθησης, στα οποία τα παιδιά ζουν και αναπτύσσονται (Μιχαλοπούλου, 2014).

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, τέθηκαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών στην ελευθερία της γνώμης και της σκέψης;
- Υπάρχει συσχέτιση των δημογραφικών στοιχείων των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης με τις απόψεις τους, όσον αφορά τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών;
- Ποιες είναι οι απόψεις των γονέων, παιδιών νηπιακής ηλικίας σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των τελευταίων;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής παιδιών προσχολικής ηλικίας;

Στη συγκεκριμένη εργασία, ακολουθεί η βιβλιογραφική ανασκόπηση, στην οποία δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών. Επίσης, παρατίθεται η μεθοδολογία της έρευνας και καταγράφονται τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας και τα συμπεράσματα, που εξάχθηκαν από την υλοποίησή της.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) δημιούργησε την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το 1948, αποσκοπώντας, να υποχρεώσει τα κράτη-μέλη να εκπληρώνουν τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών, δηλαδή την ελευθερία, την προσωπική ασφάλεια, την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της οικογένειας κάθε ανθρώπου από αθέμιτες παρεμβολές. Αξιοσημείωτο

θεωρείται το γεγονός της εξειδικευμένης προστασίας προς τη μητρότητα, την παιδική ηλικία και την περίθαλψη (Σταθόπουλος, 2015).

Μια προσπάθεια ορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει γίνει από την Πλιόγκου (2011), η οποία υποστηρίζει ότι ο όρος αυτός, περικλείει μέσα του την ασφάλεια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σε κάθε της πτυχή και σε διεθνές κλίμακα επιδιώκονται τα καλύτερα δυνατά, προκειμένου η ιδεολογία αυτή να πραγματοποιηθεί σε πρακτικό επίπεδο. Τα ανθρώπινα δικαιώματα τα έχουν όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους, είναι οικουμενικά και απαραβίαστα. Με βάση τα χαρακτηριστικά τους, προκύπτουν οι θεμελιώδεις στόχοι της εκπαίδευσης γι' αυτά, δηλαδή η παγκόσμια κατανόηση, η αλληλοβοήθεια και η ειρήνη. Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου, όπως αναφέρεται στην Πλιόγκου (2011) οι έννοιες αυτές είναι αναγκαίο να ερμηνεύονται ως ένα ενιαίο σύστημα, το οποίο στηρίζεται στις φιλικές σχέσεις μεταξύ των λαών και των κρατών, καθώς και στην καλλιέργεια του σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις στοιχειώδεις ελευθερίες, παρά τις κοινωνικές και πολιτιστικές τους διαφορές.

Μετά από τις δεκαετίες προσπάθειες για την αναγνώριση των δικαιωμάτων του παιδιού, μέσω συμφωνιών μεταξύ των κρατών μελών και πολλών διακηρύξεων από την πλευρά των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ), η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ δημιούργησε τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (ΣΔΠ), το 1989. Η ΣΔΠ αποτελεί σημείο αναφοράς στην ανθρώπινη ιστορία, επειδή διαδίδεται σε διεθνές επίπεδο ότι τα παιδιά δεν είναι μόνο παθητικά αντικείμενα προστασίας, αλλά έχουν ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (Compasito, 2012).

Η εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην προσχολική ηλικία χαρακτηρίζεται σαν μια διαρκής δραστηριότητα, η οποία είναι απαραίτητο να εντοπίζεται σε όλα τα στάδια της παιδαγωγικής διαδικασίας. Στο νηπιαγωγείο πρέπει από τη μια πλευρά να εξασφαλίζεται ο σεβασμός στα δικαιώματα των παιδιών και από την άλλη να καλλιεργείται, μέσω της εκπαίδευσης, η ευαισθητοποίηση για τη γνώση, τη διεκδίκηση και την υλοποίηση των δικαιωμάτων του κάθε ανθρώπου. Ο ιδανικός τρόπος εκπαίδευσης αυτών, στα πλαίσια της προσχολικής ηλικίας θεωρείται η διαμόρφωση ενός κλίματος, που χαρακτηρίζεται από το σεβασμό όλων, των άμεσα εμπλεκόμενων προσώπων προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, αφού τα παιδιά ζουν και αναπτύσσονται, εφαρμόζοντας τα δικαιώματά τους (Ελευθεράκης και Οικονομίδης, 2009).

Στο σύνολο των δικαιωμάτων του παιδιού, διακρίνονται κάποια σε μεγαλύτερο βαθμό για την προώθησή της ενεργούς συμμετοχής τους, καθώς και της ένταξής τους στα πολιτικά δεδομένα της κοινωνίας, καλλιεργώντας μ' αυτό τον τρόπο το σεβασμό προς την προσωπικότητά τους (Μιχαλοπούλου, 2014). Η νόηση της συμμετοχής ως δικαίωμα, αρμόζει να ασκείται από κάθε άνθρωπο ανεξάρτητα από τον τρόπο, που το χρησιμοποιεί. Κατά τη «δημοκρατική θεώρηση, η συμμετοχή αποτελεί ένα εγγενές χαρακτηριστικό του αυτόνομου και ενσυνείδητου δρώντος υποκειμένου, του οποίου διευρύνει την περιοχή δράσης και το προφυλάσσει από τον υποβιβασμό σε αντικείμενο» (Πανταζής, 2009, σελ.361). Το δικαίωμα της συμμετοχής αναγνωρίστηκε και στα παιδιά, μέσω της Σύμβασης των Δικαιωμάτων τους. Η αναγνώριση αυτή, είχε κάποιους περιορισμούς, λόγω της αντίστοιχης περιορισμένης «ωριμότητάς» τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η άσκηση του δικαιώματος συμμετοχής προϋποθέτει τις καλές συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων, γιατί σε περιπτώσεις του αναπτυσσόμενου κυρίως κόσμου, οι πολίτες στην πλειονότητά τους, δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους, ώστε να τα διεκδικούν και να τα υλοποιούν (Πανταζής, 2009).

Ένα από τα δικαιώματα συμμετοχής σχετίζεται με τη συναίνεση των Συμβαλλόμενων Κρατών να αναλαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα, προκειμένου να υλοποιούνται τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Άλλο δικαίωμα θεωρείται η ελευθερία της έκφρασης της γνώμης του παιδιού. Επίσης, το παιδί έχει δικαίωμα στην έκφραση, στην αναζήτηση, στη λήψη και στη διάδοση στάσεων, αντιλήψεων και πληροφοριών, στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Δικαιώματα συμμετοχής του παιδιού θεωρούνται το να συνεταιρίζεται και να συνέρχεται, η προστασία της ιδιωτικής του ζωής, η δυνατότητα πρόσβασης στην ενημέρωση. Το παιδί δικαιούται να έχει όνομα, ταυτότητα, ιθαγένεια, εθνικότητα, να γνωρίζει και να ζει με τους γονείς του και αυτό που είναι αυτόχθων ή μέλος μιας μειονότητας, έχει δικαίωμα στην πολιτιστική ζωή, στη θρησκεία και στη γλώσσα (ΣΔΠ, 1989).

Δυο από τις θεμελιώδεις αρχές του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, βασίζονται στη συμμετοχή όλων των παιδιών στη μαθησιακή διαδικασία. Ειδικότερα κάθε νηπιαγωγός πρέπει να επιδιώκει την ευέλικτη προσαρμογή του, στις ανάγκες, τις ικανότητες και στα ενδιαφέροντα όλων των παιδιών, όπως κι αυτών που παρουσιάζουν ποικίλες

ιδιαιτερότητες [παιδιά με Διάσπαση Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητα (Δ.Ε.Π-Υ) ή με ειδικές κινητικές ανάγκες] και να εξασφαλίζει την ενεργή συμμετοχή τους στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Επίσης, ο ίδιος είναι υποχρεωμένος να παρέχει εκπαιδευτικές ευκαιρίες, όσον αφορά την πολιτισμική ταυτότητα και τη γλώσσα, όλων των μελών της τάξης, ακόμη και αυτών που ανήκουν σε μια μειονότητα (ΔΕΠΠΣ, 2003). Οι μειονότητες, αποτελούνται από ανθρώπους, οι οποίοι δεν μπορούν να έχουν κοινές αντιλήψεις με τους «πολλούς» και μ' αυτό τον τρόπο, τους αφαιρείται το δικαίωμα του «ανήκειν» σε μια ομάδα με αποτέλεσμα την περιθωριοποίησή τους (Σούλης, 2002).

Η Μιχαλοπούλου (2014), στα πλαίσια της μεταπτυχιακής της εργασίας, συμπεραίνει ότι οι νηπιαγωγοί γνωρίζουν τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών, κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και επιδιώκουν την εφαρμογή τους κατά τη μαθησιακή διαδικασία, στο βαθμό που τους επιτρέπεται μέσω του Α.Π.Σ.

Μεθοδολογία

Μέθοδος

Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1993) «η επιστημονική ερευνητική μέθοδος είναι ένα ιδιαίτερο σύστημα σκέψης και επίλυσης προβλημάτων» (σελ.14). Η συγκεκριμένη έρευνα εμπίπτει στο πεδίο του εκπαιδευτικού τομέα. Αναλυτικότερα στα πλαίσια της εκπαιδευτικής έρευνας επιδιώκεται η υλοποίηση των αρχών της επιστήμης, που σχετίζονται με την τυπική εκπαίδευση, τα προβλήματα που προκύπτουν κατά τη μαθησιακή διαδικασία και την επίλυση αυτών (Cohen, Manion&Morisson, 2000).

Στα πλαίσια της έρευνας, για την εξασφάλιση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας, θεωρήθηκε κατάλληλη η τριγωνοποίηση της ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου. Ειδικότερα, επιλέχθηκε ένα εργαλείο της ποσοτικής προσέγγισης, το ερωτηματολόγιο και ένα εργαλείο της ποιοτικής, η συνέντευξη. Η τριγωνοποίηση ή αλλιώς διασταύρωση προσδίδει στα αποτελέσματα της έρευνας αυθεντικότητα, τα καταστά αξιόπιστα και μ' αυτό τον τρόπο, προκύπτει η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων (Κυριαζόπουλος και Σαμαντά, 2011).

Δειγματοληψία

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, επιλέχθηκε η συμπτωματική δειγματοληψία ή αλλιώς δειγματοληψία διευκόλυνσης. Σύμφωνα με τη Babbie(2008), η συμπτωματική δειγματοληψία εντάσσεται στην κατηγορία της δειγματοληψίας μη πιθανοτήτων, καθώς βασίζεται στα πρόσωπα μιας μερίδας του συνολικού πληθυσμού, που εξειδικεύεται στον ερευνώμενο τομέα και είναι διαθέσιμη να συμμετάσχει.

Εργαλεία συλλογής δεδομένων

Ερωτηματολόγιο

Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε, η προσαρμογή του ερωτηματολογίου “*Διερεύνηση των στάσεων των νηπιαγωγών και των δασκάλων δημοτικής εκπαίδευσης αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των μαθητών τους*” (Μιχαλοπούλου,2014).Αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο απευθυνόταν σε νηπιαγωγούς και δασκάλους δημοτικής εκπαίδευσης και γι αυτό το λόγο,υπέστη τις απαραίτητες αλλαγές, ώστε να διερευνήσει τις απόψεις, μόνο των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής (Παράρτημα 1^ο).

Συνέντευξη

Μία από τις σημαντικότερες τεχνικές της ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισης αποτελεί η συνέντευξη. Στα πλαίσια αυτής, παρέχεται η δυνατότητα στα άτομα να αλληλεπιδράσουν, να επικοινωνήσουν, αποσκοπώντας στη συλλογή δεδομένων, που πρόκειται να καλύψουν τα ζητούμενα της έρευνας. Αυτή θεωρείται μια συνομιλία, που αναδεικνύει τις γνώσεις, τις αξίες και τις στάσεις του συνεντευξιαζόμενου (Κυριαζόπουλος και Σαμαντά, 2011).

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, επιλέχθηκε η χρήση της ημιδομημένης συνέντευξης, για τη συλλογή των απόψεων των κοινωνικών λειτουργών (Παράρτημα 4^ο), καθώς και των γονέων (Παράρτημα 2^ο), οι οποίες σχετίζονταν με τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Στα πλαίσια της ημιδομημένης συνέντευξης, δόθηκε η δυνατότητα στην ερευνήτρια να ρωτήσει τους συνεντευξιαζόμενους επιπλέον ερωτήσεις, που προέκυψαν από τις ήδη προκαθορισμένες.

Ερευνητική διαδικασία

Η ανάλυση των ποσοτικών στοιχείων επιτεύχθηκε μέσω του SPSS 20, καθώς αυτό κατέστη δυνατό, λόγω του μικρού αριθμού χορήγησης των ερωτηματολογίων (28). Για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε μηχανή ηχογράφησης από την οποία έγινε η απομαγνητοφώνηση και για την ανάλυση εφαρμόστηκε η τεχνική της ανάλυσης λόγου.

Ζητήματα Εγκυρότητας και Αξιοπιστίας

Κάθε τρόπος συλλογής πληροφοριών αρμόζει να μελετάται σε βάθος, ώστε να διαπιστώνεται αν αυτή η διαδικασία είναι έγκυρη και αξιόπιστη. Η αξιοπιστία χαρακτηρίζεται από το ποσοστό σύγκλισης των αποτελεσμάτων, που εξάγονται από ένα τεστ ή μια διαδικασία κάτω από φυσιολογικές συνθήκες. Κατά τους Χουντουμάδη και Πατεράκη, όπως αναφέρεται στην Καλλινάκη (2010), η εγκυρότητα αναφέρεται στο αν είναι αληθή τα συμπεράσματα της έρευνας και στο αν ισχύουν στην πραγματικότητα. Η εγκυρότητα των ερωτηματολογίων σχετίζεται με την ιδιότητά του να μετρά, αυτό που έχει σχεδιαστεί για να μετρά, δηλαδή να λειτουργεί ως ένα σταθμισμένο εργαλείο, ώστε να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα, μετά τη διεξαγωγή της εκάστοτε έρευνας (Ζαφειρόπουλος, 2005). Για την διασφάλιση της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί η τριγωνοποίηση μεθόδων.

Αποτελέσματα και συζήτηση ευρημάτων

Δημογραφικά στοιχεία

Οι πρώτες έξι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αποτελούσαν τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος. Πιο συγκεκριμένα, όλοι οι συμμετέχοντες ήταν γένους θηλυκού. Το δεύτερο ερώτημα, το οποίο απαντήθηκε από τις 27 στις 28 νηπιαγωγούς, είχε τέσσερις επιλογές ηλικιακών ομάδων, ώστε να προσεγγιστεί όσο το δυνατό περισσότερο η ηλικία τους (έως 30, 31-40, 41-50, 51 και άνω). Ειδικότερα το 44,4% του δείγματος άνηκε στην ηλικιακή ομάδα μέχρι των 30 ετών, το 22,2% στην ομάδα 31-40, το 25,9% ήταν από 41 έως 50 ετών και το 7,4% από 51 ετών και πάνω. Η τρίτη ερώτηση, στην οποία απάντησαν οι 26 στις 28, σχετιζόταν με τα χρόνια υπηρεσίας τους στο παιδαγωγικό αντικείμενο. Πιο συγκεκριμένα το 26,9%

ανερχόταν από 1-5 και από 16-25 χρόνια, ενώ το 38,4% από 6-15 και το 7,6% από 25 και περισσότερα χρόνια υπηρεσίας. Το τέταρτο ερώτημα αναφερόταν στο επίπεδο σπουδών του δείγματος. Αναλυτικότερα το 46,4% είχε ολοκληρώσει τον κύκλο των σπουδών του σε Α.Ε.Ι και το ίδιο ποσοστό σε Σχολή Νηπιαγωγών. Επίσης το 7,1% είχε σπουδάσει σε Παιδαγωγική ακαδημία, το 3,5% είχε πάρει σχετικό μεταπτυχιακό δίπλωμα, ενώ καμία δεν είχε διδακτορικό. Το 10,7% είχε αντίστοιχη μετεκπαίδευση, ενώ το 17,8% είχε ολοκληρώσει άλλες σπουδές. Η τελευταία ερώτηση των δημογραφικών στοιχείων σχετιζόταν με τον αριθμό των κατοίκων, που έμεναν στην περιοχή, όπου υπήρχε η σχολική μονάδα, που εργάζονταν οι νηπιαγωγοί. Ειδικότερα το 64,2% εργαζόταν σε Μεγαλούπολη (πάνω από 50.000 κατοίκους), ενώ το 39,2% εργαζόταν σε Αστικές περιοχές. (10.001-50.000 κατοίκους).

Α' Μέρος του Ερωτηματολογίου: Ερωτήσεις 6-17

Οι ερωτήσεις 6-17 έχουν πεντάβαθμη κλίμακα απαντήσεων από «πολύ χαμηλό» έως «υψηλό», προσεγγίζοντας το αντίστοιχο ποσοστό και αφορούν την εφαρμογή των δικαιωμάτων συμμετοχής των παιδιών κατά τη μαθησιακή διαδικασία.

Στο ενδέκατο ερώτημα, το οποίο σχετιζόταν με την ελεύθερη έκφραση των απόψεων, των ιδεών και των προβληματισμών των μαθητών τους για ζητήματα που τους επηρεάζουν άμεσα, το 7,1% υποστήριξε πως το ποσοστό υλοποίησης ήταν πολύ χαμηλό, το 3,5% χαμηλό, το 39,2% ήταν μέτριο, το 35,7% αρκετά υψηλό και το 14,2% υψηλό. Η μέση τιμή υπολογίζεται στο 3,5, οπότε οι συμμετέχουσες έχουν ουδέτερες απόψεις ως προς την ελευθερία έκφρασης και γνώμης των παιδιών για θέματα, που τα αφορούν.

Το δέκατο τρίτο ερώτημα αφορούσε την ελεύθερη έκφραση των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των παιδιών (εθνότητα, θρησκεία, γλώσσα, ήθη) και κατά πόσο αυτή, θα μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για μια εκπαιδευτική δραστηριότητα. Το 21,4% θεώρησε πως το υλοποιήσιμο ποσοστό ήταν πολύ χαμηλό, το 3,5% χαμηλό, το 50% μέτριο, το 17,8% πως ήταν αρκετά υψηλό και το 7,1% υψηλό. Η μέση τιμή του ερωτήματος είναι 2,9, οπότε το δείγμα έχει ουδέτερες απόψεις ως προς την έκφραση των πολιτισμικών διαφορών των παιδιών και της ένταξης αυτών, στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Συμπεραίνεται ότι οι συμμετέχουσες είναι ουδέτερα διακείμενες ως προς τις ερωτήσεις, 6 έως 17, καθώς η μέση τιμή όλων, υπολογίζεται από το 2 μέχρι το 4, όπου το ποσοστό είναι ουδέτερο ως προς την ισχύ των ερωτήσεων, σύμφωνα με τις νηπιαγωγούς.

Β' Μέρος του Ερωτηματολογίου: Ερωτήσεις 18-24

Τα συγκεκριμένα ερωτήματα απαντήθηκαν μέσω μιας πενταβάθμιας κλίμακας Likert: «Συμφωνώ απόλυτα» έως «Διαφωνώ απόλυτα». Το περιεχόμενό τους σχετιζόταν με τις αντιλήψεις των ίδιων των νηπιαγωγών και τον τρόπο λειτουργίας τους ως προς την εκπαιδευτική διαδικασία.

Πιο συγκεκριμένα, το δέκατο ένατο ερώτημα αφορούσε την οργάνωση της σχολικής τάξης ανάλογα με τα σύγχρονα δικαιώματα του παιδιού (την ελευθερία κίνησης, τη διαμόρφωση της τάξης από τους μαθητές σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους). Το 35,7% του δείγματος συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω ενέργεια, το 46,4% συμφωνεί, το 17,8% ούτε διαφωνεί ούτε συμφωνεί, ενώ το 0% διαφωνεί. Η μέση τιμή ανέρχεται στο 1,8, στην θετική δηλαδή απάντηση της κλίμακας (Συμφωνώ).

Το εικοστό τρίτο ερώτημα σχετιζόταν με το αν οι συμμετέχουσες ζητούν από τα παιδιά να αναστοχαστούν εάν έπραξαν ορθά ή λανθασμένα, στην περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων των άλλων. Το 53,5% του δείγματος συμφωνεί απόλυτα, το 21,4% συμφωνεί και το 25% ούτε διαφωνεί ούτε συμφωνεί. Η μέση τιμή είναι 1,7, οπότε υποστηρίζεται πως συμφωνούν με την παραπάνω ενέργεια.

Η τελευταία ερώτηση της πεντάβαθμιας κλίμακας διερευνούσε το αν οι νηπιαγωγοί δίνουν ευκαιρίες στους μαθητές τους να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους και να πάρουν αποφάσεις με βάση αυτές. Το 71,4% του δείγματος απάντησε ότι συμφωνεί απόλυτα, το 21,4% πως συμφωνεί και το ίδιο ποσοστό, το 3,5% ούτε διαφωνεί ούτε συμφωνεί και αντίστοιχα ότι διαφωνεί με την παροχή ευκαιριών ελεύθερης έκφρασης και λήψης αποφάσεων των παιδιών. Η μέση τιμή ανέρχεται στο 1,3, οπότε συμπεραίνεται ότι οι περισσότερες νηπιαγωγοί συμφωνούν με την παροχή ευκαιριών στα παιδιά.

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα «Ποιες είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών στην ελευθερία της

γνώμης και της σκέψης;» απαντάται από την ενδέκατη, τη δέκατη τρίτη, τη δέκατη ένατη, την εικοστή τρίτη και εικοστή τέταρτη ερώτηση του ερωτηματολογίου. Διαπιστώνεται ότι οι νηπιαγωγοί προωθούν τα συγκεκριμένα δικαιώματα των παιδιών και τα υλοποιούν κατά τη μαθησιακή διαδικασία, παρέχοντας στα παιδιά δυνατότητες διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους.

Γ' Μέρος του Ερωτηματολογίου: Ερωτήσεις 25-28

Στην εικοστή πέμπτη ερώτηση οι παιδαγωγοί κλήθηκαν να απαντήσουν αν έχουν ενημερωθεί αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής του παιδιού ή όχι. Στην περίπτωση, που ήταν ενήμεροι, συμπληρώνουν και τον τρόπο, που πληροφορήθηκαν σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής του παιδιού. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο συγκεκριμένο ερώτημα απάντησαν οι 27 στις 28. Ειδικότερα το 96,4% του δείγματος απάντησε θετικά, ενώ το 3,5% αρνητικά.

Το εικοστό έκτο ερώτημα αφορούσε τον αν οι παιδαγωγοί έχουν συμμετάσχει σε σχέδιο εργασίας/πρόγραμμα, που να σχετίζεται με τα δικαιώματα του παιδιού στα πλαίσια της σχολικής τους τάξης ή του ευρύτερου σχολείου. Το 28,5% απάντησε θετικά, ενώ το 71,4% αρνητικά. Αναλυτικότερα απάντησαν ότι πραγματοποιούν ομαδικές εργασίες διαπολιτισμικότητας, εφαρμόζουν προγράμματα όπως «Βήματα για τη ζωή», δραστηριότητες βασισμένες στο ΔΕΠΠΣ, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο project.

Η εικοστή έβδομη ερώτηση του ερωτηματολογίου σχετιζόταν με το ποια ηλικιακή περίοδος πιστεύουν οι παιδαγωγοί ότι είναι κατάλληλη για ένα παιδί, ώστε να γνωρίσει και να μάθει τα δικαιώματά του και γενικότερα τα δικαιώματα του παιδιού. Στο συγκεκριμένο ερώτημα απάντησαν οι 27 στις 28. Ειδικότερα το 74% θεώρησε ότι η κατάλληλη ηλικία είναι 4-6 ετών, το 18,5% 7-8 χρονών, το 3,7% 9-10, το 7,4% 11-12 ετών και το 3,7% από 13 και πάνω. Το 18,5% επέλεξε το «κάτι άλλο», σημειώνοντας 6-8 ή ότι πρέπει να μαθαίνει τα δικαιώματά του σε κάθε ηλικία και να τα διεκδικεί ανάλογα με το επίπεδο της αντιληπτικής του ικανότητας.

Στην τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου ζητήθηκε η άποψη των παιδαγωγών, σχετικά με το αν το Α.Π.Σ προάγει την άσκηση των δικαιωμάτων συμμετοχής του παιδιού στο σχολείο. Το 78,5% απάντησε ναι, ενώ το 21,4%

απάντησε αρνητικά. Εφτά από τις 28 νηπιαγωγούς απάντησαν ναι και συμπλήρωσαν επίσης ότι δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό ή ότι δεν εκπαιδεύει τα παιδιά ως προς τη σωστή αξιοποίηση του δικαιώματος αυτού, ώστε να ωφελήσει τη σχολική κοινότητα και γενικότερα την εκπαιδευτική διαδικασία.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα «Υπάρχει συσχέτιση των δημογραφικών στοιχείων των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης με τις απόψεις τους, όσον αφορά τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών;», απαντάται μέσω των δημογραφικών στοιχείων του δείγματος και των 11,13,19,23, 24 και 25 ερωτημάτων του ερωτηματολογίου. Συμπεραίνεται ότι οι νεότερες σε ηλικία νηπιαγωγοί, έχουν διδαχθεί και σε ακαδημαϊκό επίπεδο τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών και την κατάλληλη αξιοποίησή τους, ενώ οι μεγαλύτερες σε ηλικία που τα εφαρμόζουν, λειτουργούν με βάση τις πρότερες εμπειρίες τους στο συγκεκριμένο χώρο.

Ακολουθεί η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων, που προέκυψαν από τη διεξαγωγή έξι συνεντεύξεων σε γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας, από τους οποίους ένας ήταν άνδρας.

3^ο Ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι απόψεις των γονέων παιδιών, νηπιακής ηλικίας σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των τελευταίων;

Το συγκεκριμένο ερώτημα απαντάται μέσω των ερωτήσεων 5 και 8, της συνέντευξης.

Η πέμπτη ερώτηση αναφερόταν στο ποια ηλικιακή περίοδος πιστεύουν οι γονείς ότι είναι κατάλληλη για ένα παιδί ώστε να γνωρίσει και να μάθει για τα δικαιώματα συμμετοχής του και ευρύτερα για τα δικαιώματα του παιδιού. Αναλυτικότερα επισημαίνουν την πρώτη εφηβική ηλικία, τη στιγμή σύλληψης του παιδιού και την προσχολική. Ωστόσο η πλειονότητα των γονέων θεωρεί την προσχολική ηλικία, κατάλληλη για την εκμάθηση όλων των δικαιωμάτων τους, καθώς και αυτών της συμμετοχής.

Η όγδοη ερώτηση της συνέντευξης αφορούσε την άποψη των γονέων αναφορικά με το τι προσφέρει η γνώση και η σωστή εφαρμογή των δικαιωμάτων συμμετοχής στα παιδιά τους, που είναι οι αυριανοί πολίτες. Ειδικότερα υποστήριξαν ότι τα παιδιά θα είναι σε θέση να συναποφασίζουν για το μέλλον τους. Πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα οι γονείς θεωρούν ότι κτίζεται ένας καλύτερος κόσμος, με υπεύθυνους, συνειδητοποιημένους κι όχι υπάκουους πολίτες. Επιπρόσθετα επισημαίνεται πως «Ένας άνθρωπος που γνωρίζει και ξέρει να εφαρμόζει τα

δικαιώματά του, ταυτόχρονα ξέρει να σέβεται και τα δικαιώματα του συνανθρώπου του. Η σωστή γαλούχηση ενός παιδιού είναι η δημιουργία ενός άρτιου αυριανού πολίτη».

Το αξιοπρεπές δείγμα των ερωτηθέντων υποστηρίζει ότι η γνώση και η κατάλληλη αξιοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από τη νηπιακή ηλικία, καθιστά ενεργούς και υπεύθυνους τους μελλοντικούς ενήλικους πολίτες.

Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι συνεντεύξεις, που δόθηκαν από τέσσερις γυναίκες κοινωνικές λειτουργούς.

4^ο Ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι αντιλήψεις των κοινωνικών λειτουργών αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών προσχολικής ηλικίας;

Το ερευνητικό αυτό, ερώτημα απαντάται από την τέταρτη και όγδοη ερώτηση της συνέντευξης.

Η τέταρτη ερώτηση σχετιζόταν με το ποια ηλικιακή περίοδο πιστεύουν ότι είναι κατάλληλη για ένα παιδί, να γνωρίσει και να μάθει για τα δικαιώματα συμμετοχής του και ευρύτερα για τα δικαιώματα του παιδιού. Θεωρούν ότι κάθε παιδί, ανάλογα με το επίπεδο αντίληψής του, πρέπει να γνωρίζει τα δικαιώματά του και πιο συγκεκριμένα αυτό της συμμετοχής, έμμεσα. Στην πλειονότητά τους, οι κοινωνικές λειτουργοί θεωρούν ότι το παιδί, από την προσχολική ηλικία, κατά την οποία αντιλαμβάνεται πολυάριθμες έννοιες, θα μπορούσε να κατανοήσει τα δικαιώματά του και να τα εφαρμόσει στο βαθμό, που αυτό κρίνεται δυνατό.

Η όγδοη ερώτηση αφορούσε το αν οι ίδιες έρχονται σε επαφή με παιδιά της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας και στην περίπτωση της θετικής απάντησης, ερωτήθηκαν επίσης, με ποιο τρόπο καλλιεργούν τα δικαιώματα συμμετοχής τους. Ειδικότερα οι κοινωνικές λειτουργοί, που έρχονται σε επαφή με παιδιά, υποστήριξαν ότι καλλιεργούν τα δικαιώματα συμμετοχής τους μέσω της διαμόρφωσης ενός κλίματος, που τα προάγει άμεσα. Τα παιδιά συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν το μέλλον τους. Ενώ εκείνες, που έρχονται σε επαφή με τους εκπαιδευτικούς, επισήμαναν ότι τους ωθούν στην εφαρμογή διαδικασιών, στις οποίες τα παιδιά συμμετέχουν και λαμβάνουν αποφάσεις για θέματα που τα αφορούν και τα επηρεάζουν.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, που προέκυψαν συμπεραίνεται ότι οι νηπιαγωγοί γνωρίζουν σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών και τα υλοποιούν είτε σε λεκτικό είτε σε πρακτικό επίπεδο, κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας στο βαθμό, που το Α.Π.Σ, τους το επιτρέπει. Αξίζει να σημειωθεί πως οι νηπιαγωγοί της σύγχρονης εποχής είναι υποχρεωμένοι να γνωρίζουν τα δικαιώματα αυτά και να είναι στην κατάλληλη θέση προκειμένου να τα αξιοποιούν αποτελεσματικά στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Επίσης, η επιστημονική κατάρτιση των κοινωνικών λειτουργών, τους επιτρέπει να γνωρίζουν σε εξαιρετικά καλό βαθμό τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών και τον τρόπο εφαρμογής τους σε οικογενειακό και επαγγελματικό πλαίσιο. Συμπεραίνεται πως οι κοινωνικοί λειτουργοί πρέπει να τα υλοποιούν κατάλληλα και να διδάσκουν τον τρόπο αυτό σε εκπαιδευτικούς και σε γονείς, στο βαθμό που η επαγγελματική τους θέση, τους το επιτρέπει.

Από τη συνέντευξη των γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας, προέκυψε ότι γνωρίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό την κατηγορία των συγκεκριμένων δικαιωμάτων, ενώ τα γνωρίζουν σε εξαιρετικό καλό βαθμό γονείς, των οποίων το εργασιακό τους αντικείμενο εμπίπτει στον παιδαγωγικό τομέα. Αξίζει να επισημανθεί πως οι γονείς των παιδιών αυτής της ηλικίας, κρίνεται απαραίτητο το να αναγνωρίζουν πως δικαιώματα συμμετοχής έχουν και τα παιδιά από τη νηπιακή τους ηλικία και έτσι να τα εφαρμόζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στα πλαίσια της καθημερινότητας.

Καταλήγοντας, η διεξαγωγή μιας εκπαιδευτικής έρευνας θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, διότι συνεισφέρει με κάθε τρόπο, στη βελτίωση της παιδαγωγικής διαδικασίας και συνεπώς του μέλλοντος, των αυριανών πολιτών.

Βιβλιογραφική λίστα

- 1) Βάμβουκας, Μ. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. 9^η εκδ. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.
- 2) Babbie, E. (2008). *Εισαγωγή στην Κοινωνική έρευνα*. Μετάφραση από τον Γ. Βογιατζή. Επανεκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2011.
- 3) Bell, J. (2005). *Πώς να συντάξετε μία επιστημονική εργασία*. Μετάφραση από την Ε. Πανάγου. Επανεκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2007.

- 4) Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2000). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Μετάφραση από τους Σ. Κυρανάκη κ.α. Επανεκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχιμο, 2007.
- 5) Compasito (2012). *Εγχειρίδιο Εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα για παιδιά*. Μετάφραση από τον Σ. Αγγελίδη. Ανακτήθηκε 5 Φεβρουαρίου, 2017, από [http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/0/E139A2CD27BCB462C2257AF3002ACD10/\\$file/Compasito,%20Μικρή%20Πυξίδα.pdf](http://www.childcom.org.cy/ccr/ccr.nsf/0/E139A2CD27BCB462C2257AF3002ACD10/$file/Compasito,%20Μικρή%20Πυξίδα.pdf).
- 6) Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πώς γίνεται μία επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- 7) Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού (1989). Ανακτήθηκε 5 Φεβρουαρίου, 2017, από <https://www.unicef.gr/convention>.
- 8) Καλλινάκη, Θ. (2010). *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- 9) Κεδράκα, Κ. (2008). *Μεθοδολογία λήψης συνέντευξης*. Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου, 2017, από https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/ALEX01201/μεθοδολογια_ληψης_συνέντευξης.pdf.
- 10) Κυριαζόπουλος, Π.Γ. και Σαμαντά, Ε. (2011). *Μεθοδολογία έρευνας εκπόνησης διπλωματικών εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική.
- 11) Μιχαλοπούλου, Μ. (2014). *Η διερεύνηση των στάσεων των νηπιαγωγών και δασκάλων δημοτικής εκπαίδευσης αναφορικά με τα δικαιώματα συμμετοχής των μαθητών τους*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών Πάτρας. Ανακτήθηκε 15 Φεβρουαρίου, 2017, από http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/8463/1/Nemertes_Michalopoulou.pdf.
- 12) Οικονομίδης, Β. (2009). Στο Θ. Ελευθεράκης (Επιμ.), *Εκπαίδευση, Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός.
- 13) Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) για το Νηπιαγωγείο*. Ανακτήθηκε 15 Φεβρουαρίου, 2017, από http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECD151/27deppsaps_Niriagogiou.pdf.
- 14) Πανταζής, Β. (2009). *Ανθρώπινα Δικαιώματα, Δικαιώματα Παιδιού και Εκπαίδευση*. Αθήνα : Εκδόσεις Ατραπός.
- 15) Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας*, 1. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ 14

- 16) Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. Α. (2010). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Ανοικτή Εκπαίδευση-το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, Τόμος 4 (No1), 72-81
Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου, 2017, από <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9726/9872>.
- 17) Πλιόγκου, Β. (2011). Μαθαίνουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα...παίζοντας και δημιουργώντας τα: Εκπαιδευτικές δραστηριότητες για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας. Δημοσιευμένα Πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Παγκόσμιας Οργάνωσης Πρώτης Αγωγής και Εκπαίδευσης (Ο.Μ.Ε.Ρ.) με θέμα: «*Δημιουργικότητα και μάθηση στην πρώτη σχολική ηλικία*». Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, 6-8 Μαΐου 2011. Λευκωσία.
Ανακτήθηκε 15 Μαΐου, 2017, από http://www.academia.edu/4608812/Μαθαίνουμε_τα_ανθρώπινα_δικαιώματα_παίζοντας_και_δημιουργώντας_τα_εκπαιδευτικές_δραστηριότητες_για_παιδιά_πρώτης_σχολικής_ηλικίας.
- 18) Σούλης, Σ. Γ. (2002). *Παιδαγωγική της ένταξης*, 2. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος.
- 19) Σταθόπουλος, Π. (2015). *Κοινωνική προστασία κοινωνική πρόνοια, πολιτικές και προγράμματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Παράρτημα 1^ο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. ΦΥΛΟ: ΑΝΔΡΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑ

2. ΗΛΙΚΙΑ: έως 30 31-40 41-50 51 και άνω

3. ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ: 1-5 6-15 16-25 25 +

4. ΣΠΟΥΔΕΣ:

Α.Ε.Ι ☐	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ☐
ΣΧΟΛΗ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ☐	ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ☐
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ☐	ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ☐

ΑΛΛΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ.....

5. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ:

Αγροτική (μέχρι 2000 κατοίκους) Ημιαστική (2001 -10.000 κατοίκους)

Αστική (10.001-50.000 κατοίκους) Μεγαλούπολη (πάνω από 50.000 κατοίκους)

Συμπληρώστε μία από τις παρακάτω 5 επιλογές με ένα X, δηλώνοντας τη γνώμη σας. Σε ποιο ποσοστό (%) θεωρώ ότι οι μαθητές μου στο σχολείο...	Πολύ χαμηλό 0%-20%	Χαμηλό 21%-40%	Μέτριο 41%-60%	Αρκετά υψηλό 61%-80%	Υψηλό 81%-100%
6. είναι αρκετά ώριμοι και υπεύθυνοι για να αναλάβουν πρωτοβουλίες;	☐	☐	☐	☐	☐
7. έχουν ιδιωτική ζωή, την οποία επιθυμούν να διαφυλάξουν;	☐	☐	☐	☐	☐
8. αναζητούν, λαμβάνουν και διαδίδουν πληροφορίες και ιδέες;	☐	☐	☐	☐	☐
9. σκέφτονται κριτικά αμφισβητώντας ένα ζήτημα που αφορά τη μαθησιακή διαδικασία;	☐	☐	☐	☐	☐
10. συγκεντρώνονται σε ομάδες ώστε να συζητούν και να δίνουν πιθανές λύσεις για ένα πρόβλημα που τους αφορά;	☐	☐	☐	☐	☐

11. εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις, τις ιδέες και τους προβληματισμο ύς τους για ζητήματα που τους αφορούν;	☐
12. έχουν πρόσβαση σε πηγές πληροφόρησης , οποιασδήποτε μορφής χρησιμοποιώντ ας κάθε μέσο;	☐
13. εκφράζουν ελεύθερα τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες (εθνότητα, θρησκεία, γλώσσα, ήθη) και εκείνες αποτελούν αφορμή για μια παιδαγωγική δραστηριότητα ;	☐
14. συμπάσχουν με άλλους ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη και άμεσο κίνδυνο (πρόσφυγες, κτλ);	☐
5. παίρνουν ομαδικές αποφάσεις, μοιράζονται την εξουσία και αναλαμβάνουν αρμοδιότητες;	☐

16. παίρνουν ομαδικές αποφάσεις, μοιράζονται την εξουσία και αναλαμβάνουν αρμοδιότητες;	☐
17. έχουν διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες, ρυθμό μάθησης, ενδιαφέροντα και πρότερες εμπειρίες;	☐

Συμπληρώστε μία από τις 5 παρακάτω επιλογές με ένα X, δηλώνοντας τη γνώμη σας

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
18. Στη διδασκαλία μου λειτουργώ διαφοροποιημένα ανάλογα με τις διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες, επιλογές και πρότερες εμπειρίες των μαθητών.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Η σχολική τάξη μου οργανώνεται ανάλογα με τα σύγχρονα δικαιώματα του παιδιού (ελευθερία κίνησης, διαμόρφωση της τάξης από τους μαθητές σύμφωνα με τα	☐	☐	☐	☐	☐

ενδιαφέροντα και τις ανάγκες τους).					
20. Οι υλικοτεχνικές υποδομές του σχολείου μου δίνουν δυνατότητες για την αυτενέργεια των μαθητών.	☐
21. Οι μαθητές μου συμμετέχουν και συνεργάζονται ενεργά για την επιλογή και το σχεδιασμό των μαθημάτων/ παιδαγωγικών δραστηριοτήτων.	☐
22. Παρέχω στους μαθητές μου γνώσεις μέσα από δραστηριότητες, ώστε να κατανοούν και να υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους.	☐
23. Ζητώ από τους μαθητές μου να αναστοχαστούν εάν έπραξαν ορθά ή λανθασμένα, στην περίπτωση της παραβίασης των δικαιωμάτων των άλλων.	☐
24. Δίνω ευκαιρίες στους μαθητές μου να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους και να παίρνουν αποφάσεις, λαμβάνοντάς τες υπόψη.	☐

Τα Δικαιώματα Συμμετοχής του Παιδιού είναι μια κατηγορία των Δικαιωμάτων του Παιδιού που συμπεριλαμβάνουν το δικαίωμα του παιδιού στην ελευθερία της γνώμης, της σκέψης, του λόγου, της συμμετοχής και της ειρηνικής συνάθροισης για αποφάσεις που το αφορούν και το επηρεάζουν άμεσα (Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 2008, σ. 7).

25. Έχετε ενημερωθεί σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής του παιδιού;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι, με ποιούς τρόπους έχετε ενημερωθεί ;

Συνέδριο

Επιμόρφωση

Ημερίδα

Ακαδημαϊκό μάθημα

MME (Τηλεόραση, Διαδίκτυο, κά),

Κάτι άλλο.....

26. Έχετε συμμετάσχει σε σχέδιο εργασίας/πρόγραμμα για τα δικαιώματα του παιδιού με τη σχολική τάξη σας ή το σχολείο σας;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ναι, περιγράψτε τις πρακτικές τις πρακτικές που χρησιμοποιήσατε :

.....
.....

27. Ποιά ηλικιακή περίοδος πιστεύετε ότι είναι η κατάλληλη για ένα παιδί ώστε να γνωρίσει και να μάθει για τα δικαιώματα συμμετοχής του και ευρύτερα για τα δικαιώματα του παιδιού;

0-3

4-6

7-8

9-10

11-12

13 +

Κάτι άλλο.....

28. Πιστεύετε ότι το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών προάγει την άσκηση των δικαιωμάτων συμμετοχής του παιδιού στο σχολείο;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Παράρτημα 2^ο

Ερωτήσεις συνέντευξης γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας

1) Έχετε ένα ή περισσότερα παιδιά προσχολικής ηλικίας;

Αν έχετε περισσότερα από ένα, πόσα;

- 2) Από ποια ηλικία ξεκίνησαν τα παιδιά σας να πηγαίνουν σχολείο (βρεφονηπιακός, παιδικός σταθμός, προνήπιο ή νηπιαγωγείο);
- 3) Εργάζεστε; Αν ναι, η εργασίας σας σχετίζεται με παιδιά;
Αν ναι, τα παιδιά σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκουν;
Αν όχι, ποιες είναι οι ακαδημαϊκές σας σπουδές;
- 4) Έχετε ενημερωθεί σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής του παιδιού και γενικότερα για όλα τα δικαιώματά του;
Αν ναι, με ποιους τρόπους έχετε ενημερωθεί;
- 5) Ποια ηλικιακή περίοδος πιστεύετε ότι είναι κατάλληλη για ένα παιδί ώστε να γνωρίσει και να μάθει για τα δικαιώματα συμμετοχής του και ευρύτερα για τα δικαιώματα του παιδιού;
- 6) Πως εσείς σαν γονείς, αξιοποιείτε την κατηγορία των δικαιωμάτων συμμετοχής των παιδιών σας;
- 7) Πιστεύετε ότι τα παιδιά σας μαθαίνουν στο σχολείο για τα δικαιώματα συμμετοχής τους;
Αν ναι πως το έχετε αντιληφθεί;
- 8) Τι θεωρείτε πως προσφέρει η γνώση και η σωστή εφαρμογή των δικαιωμάτων συμμετοχής στα παιδιά σας, που είναι οι αυριανοί πολίτες;

Παράρτημα 3^ο : Ερωτήσεις συνέντευξης κοινωνικών λειτουργών

- 1) Ποιες είναι οι ακαδημαϊκές σας σπουδές;
- 2) Πόσα χρόνια υπηρεσίας έχετε;
- 3) Έχετε ενημερωθεί σχετικά με τα δικαιώματα συμμετοχής του παιδιού;
Αν ναι, με ποιους τρόπους έχετε ενημερωθεί;
- 4) Ποια ηλικιακή περίοδος πιστεύετε ότι είναι κατάλληλη για ένα παιδί ώστε να γνωρίσει και να μάθει για τα δικαιώματα συμμετοχής του και ευρύτερα για τα δικαιώματα του παιδιού;
- 5) Κατά τη γνώμη σας, οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας πρέπει να εντάσσουν στο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα διάφορες τεχνικές, που να αποσκοπούν στην εκμάθηση των δικαιωμάτων συμμετοχής των παιδιών;
Αν ναι για ποιους λόγους;
- 6) Θεωρείτε πως οι γονείς παιδιών νηπιακής ηλικίας γνωρίζουν ότι τα παιδιά τους έχουν δικαιώματα συμμετοχής κι από την πρώιμη παιδική ηλικία;
- 7) Ποιους τρόπους αξιοποίησης των δικαιωμάτων συμμετοχής των παιδιών, θα προτεινάτε στους γονείς τους, να εφαρμόσουν;
- 8) Εσείς έρχεστε σε επαφή με παιδιά προσχολικής αγωγής;
Αν ναι με ποιους τρόπους καλλιεργείτε τα δικαιώματα συμμετοχής τους;